

DAUKANTO PERŪNAS

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnyje nagrinėjamas Simono Daukanto ne sykį kartojamas teiginys pasaulio kūrėjų esant Perkūnų, kuris dėl to pavadinamas Perūnu, nes pasaulį jis savo šiluma išperėjęs. Pirmiausia pristatomas atitinkamas mitinis kontekstas – vaizdiniai, kad 1) pasaulį iš tikrųjų yra sukūręs Perkūnas ir 2) tai jis yra padaręs savo ugnimi, karščiu ar šiluma, kad 3) pasaulis gali būti suvokiamas kaip kiaušinis arba iš kiaušinio išsiritęs, ir galiausiai, kad 4) Perkūnas išties yra susijęs su kiaušinių perėjimu – jis užperi paukščių kiaušinius. Šis mitinis kontekstas Daukantui ir bus suteikęs semantinį pagrindą Perkūno, juolab Perūno, vardą susieti su veiksmožodžiu perėti. Griežtai lingvistinei sąsajai to, žinoma, nepakanka, nors nėra ji ir visai neįmanoma. Aptariamas ir Daukanto Perūno santykis su slavų Perunu. Originali asmenvardžių rašyba pateikiama straipsnio gale.

Reikšminiai žodžiai: Perkūnas, kiaušiniai, kosmogonija, lietuvių mitologija.

■ Norint suprasti Simoną Daukantą, bent jau kai kuriuos jo teiginius, būtina pirma bent probėgšmiai susipažinti su mitologija, tuo plačiu mitiniu kontekstu, kuriame jis mąstė. Kas be ko, gausiai mitologijos šaltinių leidimais, kurie buvo sudaryti, sutvarkyti ir paskelbti per beveik du šimtmečius po jo, jis negalėjo naudotis, bet patys mitologijos šaltiniai, įvairių tradicijų, vienu ar kitu pavidalu jam, matyt, buvo neblogai pažįstami. Arba jis taip giliai buvo perpratęs patį mitinį pasaulėvaizdį, kad savai bylojo archetipinėmis, *post factum* šaltinių patvirtinamomis tiesomis.

Taigi, pirmiausia pristatysime mitinį kontekstą, o tada eisime prie Daukanto.

1. PERKŪNAS – PASAULIO KŪRĖJAS

Griaustinio dievą esant susijusį su kosmogonija pripažįsta daugelis tyrinėtojų, remdamiesi kuo įvairiausiomis pasaulio tradicijomis. Pavyzdžiui, pasaulis sukuriamas iš jo priešininko sukapoto kūno dalių¹. Anot Edvino Krapo: „Indėnai purniai sakė, jog pasaulis buvo sukurtas užgriaudus pirmajam perkūnui. Šiais laikais perkūnas su žaibu retai nutinka žiemą, kai pasaulis atrodo negyvas, tačiau pirmoji perkūnija paskelbia pavasarį ir atgimimą.“² Dažnai Šiaurės Amerikos indėnų mitologijose griaustinio dievas laikomas žmogaus kūrėju³. Ir Biblijoje kitąsyk pabrėžiamos perkūniškos Kūrėjo savybės, kaip štai Jeremijo pranašystėje (10.12–13): „Jis sukūrė žemę savo galybe, padėjo pamatus pasauliui savo išmintimi,

išskleidė dangaus skliautą savo išmone. Kai sugriaudžia jo balsas, šniokščia vandenys dangaus skliaute. Jis atpučia debesis nuo žemės pakraščiu, padaro tviskančius žaibus lietui, išleidžia viesulus iš aptvarų.“

Bet mums, žinoma, daug svarbiau, kad Perkūnas sukuria pasaulį mūsų kaimynų ir giminaičių gudų kosmogoninėse sakmėse, iš kurių antroji juolab užrašyta Latvijoje, Rezeknės apylinkėse, XIX a.:

Калі свет яшчэ толькі зачынаўся, нідзе нічога не было. Усюды была мёртвая вада, пасярод вады тырчэў нейкі камень. Пярун трымаў у руках жорны, ударыў камень аб камень і выклікаў гром і маланку. Асколкі ляцелі на Зямлю, як стрэлы. Адноўчы адзін з асколкаў трапіў у гэты камень, і адтуль выскачылі тры іскрыкі: белая, жоўтая і чырвоная. Упалі іскрыкі ў ваду. З гэтага вада ўся скаламуцілася, і свет памуціўся. А калі ўсё пасвятлела, аддзялілася Зямля ад Вады. І пачалося жыццё на Зямлі і ў Вадзе.⁴

Kai pasaulis dar tik ėmėsi, niekur nieko nebuvo. Visur buvo negyvas vanduo, vidur vandens styrojo kažkoks akmuo. Perkūnas rankose laikė girnas, trenkė akmenį į akmenį ir sukėlė griaustinį bei žaibą. Skeveldros lėkė žemėn kaip strėlės. Sykį viena iš skeveldrų pataikė į tą akmenį, ir iš ten išsoko trys kibirkštėlės: balta, geltona ir raudona. Kibirkštėlės nukrito į vandenį. Nuo to vanduo susidrumstė, ir šviesa apsiniaukė. O kai viskas prašvito, žemė atsiškyrė nuo vandens. Ir prasidėjo gyvenimas ant žemės bei vandeny.

1 Žr. Beresnevičius 1997: 137; Кёйпер 1986: 48, 108, 123; Мелетинский 2000: 209–211 ir daug kur kitur.

2 Крап 2000: 207.

3 FW: 1111.

4 ЛП: 32, Nr. 2a (komentaruose p. 438 užrašymo vieta nenurodyta, pirminis šaltinis nurodytas klaidingas, tad esama tikimybė, kad abu tekstai yra ne variantai, o vieno pirminio teksto redakcijos).

*Калісь яшчэ свет толькі зачынаўся, дык нічога нідзе не было. Усюды стаяла мёртвая вада, а пасярод вады тырчэў нібы камень, нібы што. Адзін раз пярун як разыграўся і давай пьляць стрэламі ў гэты камень. Ад яго стрэлаў выскачыла тры яскаркі: белая, жоўтая і чырвоная. Упалі тыя яскаркі на ваду; з гэтага ўся вада скаламуцілася, і свет памуціўся, як хмары. Але на некаторым часе, як усё высветлілася, дык і адзначылася – дзе вада, дзе земля. А яшчэ на некаторым часе завялося і ўсякае жыццё і ў вадзе, і на зямлі.*⁵

Kai dar pasaulis tik ėmėsi, nieko niekur nebuvo. Visur plytėjo negyvas vanduo, o vidur vandens styrojo lyg akmuo, lyg kas. Vieną kartą Perkūnas kad įsisiautėjo, kad ėmė laidyti strėles į tą akmenį! Nuo jo strėlių išsoko trys kibirkštėlės: balta, geltona ir raudona. Kibirkštėlės nukrito į vandenį, nuo to visas vanduo susidrumstė, ir šviesa apsiniaukė kaip debesys. Bet po kurio laiko, kai viskas prašvito, tai ir išryškėjo – kur žemė, kur vanduo. O dar po kurio laiko įsiveisė ir visokia gyvastis ir vandeny, ir ant žemės.

Perkūno išskeltos kibirkštėlės mena ugnį, kaitrą, šilumą, nuo kurios vanduo susidrumščia, ir jame pradeda tirštėti, rasti būsimoji žemė. Gal verta šias gudų sakmes sugretinti su latvių dainų ketureiliais, prasidedančiais: *Kalējs kala debesīs, / Ogles bira Daugavā* „Kalvis kala danguje, / Kibirkštys byra Dauguvon“, – juose šis dangaus kalvis sutartinai laikomas Perkūnu⁶. Nors apie kosmogoniją, bent jau tiesmukai, čia nekalbama.

Kita vertus, kosmogoniją mena lietuvių kalėdinė daina apie *grūšėlę*, nors joje nekalbama apie Perkūną. Šios populiaros kalėdinės dainos Lietuvoje užrašyta per 74 variantus, o Nijolė Laurinkienė yra nagrinėjusi štai tokį:

*Vidury lauko / Stovi grūšėlė, / Kalėda!
Toje grūšėlėj / Žvakelė dega, / Kalėda!
Oi, ir iškrito / Trys kibirkštėlės, / Kalėda!
Ir pasidarė / Dideli dyvai, / Kalėda!
Dideli dyvai: / Marios mėlynos, / Kalėda! ir t. t.*⁷

Sulig taiklia Laurinkienės įžvalga, čia „pasakojama apie pasaulio elementų atsiradimą“ arba, kitaip sakant, „[k]osmoso formavimasis dainoje

5 ЛП: 76 (žr. 450–451), Nr. 94.

6 Dainas žr. BDS, Nr. 33721–33731 su variantais; „dangaus kalvio“ interpretacija su nuorodomis (kurias būtų galima gerokai papildyti) – Razauskas 2011: 285–287.

7 Laurinkienė 1990: 41; variantų žr. LTs I: 200, Nr. 208 ir 532, Nr. 531; LTsU: 89, Nr. 70; AK 56; LLD XX: 582–585, Nr. 348–351; 618 (past.); Dundulienė 1994: 80–81 ir kt.

vaizduojamas kaip trijų konstrukcinių mitinio pasaulio elementų – žemės, ugnies ir vandens – sąveikos procesas“⁸. Tokiūs pačios nuomonės apie kalbamos dainos kosmogoninį turinį buvo Gintaras Beresnevičius. Pirmiausia jis atkreipė dėmesį į orfikų himną eteriui, kuriame šis pavadinamas visa ko gyvo kibirkštimi⁹, paskui dar į trumpą, vos trijų posmų „Rigvedos“ himną X.190, kurio 1-ajame posme sakoma:

*ṛtām ca satyām cābhīddhāt tāpasó ’dhy ajāyata
tāto rātry ajāyata tātaḥ samudró arṇavāḥ*

Tvarka ir tiesa išplieskusios, kaitrės pagimdytos.
Jos (ir) naktis pagimdyta, jos – vilnijantis vandenynas.¹⁰

Taigi vandenynas (*samudra*¹¹) yra pagimdytas kaitros, karščio (*tapas*). Ir tai, G. Beresnevičiaus manymu, esanti „įsidėmėtina paralelė lietuvių marioms, atsiradusioms būtent iš kibirkštėlės: ‘Rigvedoje’ vilnijantis vandenynas irgi atsiranda iš ‘karščio’“¹².

2. KOSMOGONINĖ UGNIS, KARŠTIS, ŠILUMA

Ugnies, karščio, šilumos vaidmuo kosmogonijoje plačiai žinomas. Senovės Graikijoje Hiponas teigė „kosmosą“ iš vandens atsiradusį veikiant ugniai¹³. Kosminę šilumą, kaitrą tiek visa ko gyvo, tiek paties pasaulio gyvybine šerdimi laikė Ciceronas (antrojoje „Dievų prigimties“ knygoje)¹⁴. Senovės Egipto bei antikos tradicijas suėmusiame hermetizme sakoma („Stobėjaus fragmentai“ XV.2): „Ir štai sujudintoji materija įkaito ir virto ugnimi bei vandeniui: pirmoji – kupina jėgos bei galios, antrasis – neveiklus. Ugnis, grumdamsi su vandeniu, išdžiovino šiek tiek vandens ir sukūrė žemę, plūduriuojančią ant vandens.“¹⁵

8 Laurinkienė 1990: 40, 41.

9 Žr. АГ: 185.

10 „Rigveda“ visur cituojama pagal Rigveda 2004 ir AufHR I–II, atsižvelgiant į naujausią ir nuodugniausią T. Jelizarenkovos rusiškąjį vertimą „Ригведа I–III“; cituojamą vietą nesunku susirasti pagal nurodomą posmo numerį vidinėje „Rigvedos“ struktūroje, tad kaskart nurodyti minėtų leidinių puslapius nėra reikalo.

11 Žodis sudarytas iš priešdėlio *sam-* ‘sam-, san-, su-’ ir heteroklitinės šaknies *udan* ‘vanduo’ (MrhKEWA III: 440), taigi pažodžiui reiškia tiesiog vandenų susitelkimą, (didelį) vandens telkinį.

12 Beresnevičius 2004: 225 (žr. 224, plg. 246–248).

13 Лебедев 1983: 57.

14 Žr. Jonas 2001: 243 ir t.

15 ГТ: 160.

Romėnų žemė irgi buvo suvokiama kaip nuo kaitros, nuo karščio pradžiūvusi sausuma ir tiesiog įvardyta kaip išdžiūvusi ar sausa. Būtent, lotynų kalbos žodis *terra* 'žemė' yra kilęs iš būdvardžio **tersa* 'sausas, išdžiūvusi', vienos šaknies su lo. *torreo, -ēre* 'džiovinti, kaitinti, svilinti, deginti, veikti karščiu', *torror* 'kaitra, karštis'¹⁶.

Užuominą tokiam žemės pavadinimui atsirasti galima išvelgti ir lietuvių kosmogoninėje sakmėje, kuri prasideda: *Kitą kartą visa žemė buvus vandenais aptekus. Ponas Dievas mąstęs, ir Liucius, prie jo priėjęs, klausęs: „Ką čion, Pone Dieve, mąstai?“ Ponas Dievas: „Mąstau s a u s a q ž e m e s u tverti“*; paskui Liuciperis atnešė iš vandenų gelmės kelis grumstus žemių, o *Ponas Dievas tas žemeles viršum vandenų pabarstęs, pabarstęs, ir gana. Tuojau ten atsiradus s a u s a, ėmus žolė žaliuoti, medžiai augti*.¹⁷ Bevardės giminės būdvardis *saūsa*, pastarajame sakinyje einantis veiksniu, čia irgi jau iš esmės atlieka daiktavardžio 'žemė' pareigas, visai kaip senovės lotynų kalboje.

Kai kuriose ukrainiečių kosmogoninėse sakmėse Dievas, kurdamas žemę, ją *v e r d a*¹⁸ – vadinasi, irgi kaitindamas garina vandenį ir šitaip galiausiai žemę džiovina, sausina.

Bet ypač reikšminga mums šiuo atžvilgiu senovės indų tradicija. Ką tik minėtame „Rigvedos“ kosmogoninio himno X.190 1-ajame posme iš kaitros, karščio (*tapas*), kaip matėme, randasi ne tik vandenynas, bet ir pati pasaulio tvarka (plg. pirminę graikišką *kosmoso* sampratą), o tolesniuose posmuose iš to vandenyno – metai, dienos ir naktys, saulė, dangus ir žemė ir visa kas gyva žemėje, taigi visas pasaulis. Kito „Rigvedos“ kosmogoninio himno, X.129, 3-asis posmas skamba:

*tāma āsīt tāmasā gūlhām āgre' praketaīm salilāīm
sārvam ā idām
tuchyēnābhy āpihitām yād āsīt t ā p a s a s t ān
mahinājāyataīkam*

Tamsa buvo apsupus tamsą pradžioj, vien vandenynas be skirtybių [buvo] visa tai.

Tuštumoje kas patalpinta buvo, – kaitros galybė tą Vieną pagimdė.¹⁹

16 WHELEW II: 673–674; Buck 1949: 17, Nr. 1.21.3; PKIEW: 1078; Klein 2003: 754; žr. Watkins 1995: 156. Pavyzdžiai iš LoLKŽ: 869–870.

17 BsLP I: 26–27, Nr. I.3.

18 СД I: 520.

19 Posmai į lietuvių kalbą jau versti Ričardo Mirono (žr. Laurinkienė 1990: 21) ir Kornelijaus Platelio (SRP: 368, tik nepasakyta, iš kurios kalbos). Žr. Eliade 1977: 109–110, Nr. 56; MHM II: 494.

„Kaitrą“ čia, kaip matyti, vėlgi žymi *tapas*. Be to, kaip tik *tapas* galia vieną iš savo kosmogoninių žygdarbių atlieka vedų perkūno dievas Indra – iš tamsos, nebūties gniaužtų pagimdo, išlaisvina, laimi saulę. Giesmėje į jį, pavyzdžiui, kreipiamasi („Rigveda“ X.167.1): *tvām tāpaḥ paritāpyājayaḥ svāḥ* „Tu, kaitrą įkaitinęs, laimėjai saulę“. O juk pasirodžius *saulei*, savaime randasi ir *pa-saulis*, visa, ką saulė savo šviesa išplėšia iš nebūties tamsos. Tad vėlgi matome drauge Perkūną ir kosmogoninę kaitrą.

Mums dabar ypač svarbu, kad vedų kosmogoninė kaitra ar šiluma *tapas* yra siejama su kiaušinių perėjimu, bent jau vėliau hinduizme. Pavyzdžiui, „Aitarėja upanišadoje“ pasaulio Kūrėjas pirmiausia iš vandenų ištraukė kosminį pirmažmogį Purušą, suteikė jam pavidalą, o tada (I.1.4) *tam a b h y a t a p a t. tasyābhitaptasya mukham nirabhidyata yathāṇḍam* „s u š i l d ė j j i. Sušildyto burna jo prasivėrė lyg k i a u š i n i s“; žymusis komentatorius, vedantos patriarchas Šankara (VIII a.) palyginimą *yathāṇḍam* (= *yathā aṇḍam*) „lyg, kaip kiaušinis“ paaiškino: *yathā pakṣiṇaḥ aṇḍam nirbhidyate evam* „lyg paukštis iš kiaušinio išsiritą“; užtat ir Sarvepalis Radhakrišnanas pasakymą *tam abhyatapat* į anglų kalbą verčia: *He brooded over him* „Jis jį p e r ė j o“²⁰. Būtent šitaip – perėjimo reikšme, nevenigiant nė tiesioginių sąsajų su perinčios vištos įvaizdžiu, – žodį *tapas* tiek kosmogonijos, tiek dvasinės kūrybos kontekstuose įprasta versti į Europos kalbas²¹. Štai ir Jelezaro Meletinskio apibrėžimu, *tapas* kosmogonijoje yra „šiluma, atskiru atveju – kiaušinių perinčios perekšlės šiluma“²². Ir, pasak Audriaus Beinoriaus, „semantiškai šis sanskrito žodis sietinas su perėjimu“²³.

3. PASAULIO KIAUŠINIS

Kosmogonijos sąsaja su kiaušinio perėjimu nėra atsitiktinė, nes pasaulis būdingai suvokiamas kaip kiaušinis arba atsiranda iš kiaušinio. Štai tų pačių senovės indų Brahma pirma išsiritą iš pirmųkščiam vandenynė nyrojusio aukso kiaušinio (*hiraṇyagarbha*, pažodžiui 'auksinis gemalas') ir paskui iš jo sukūrė dangų ir žemę. Apie tai užsimenama jau „Rigvedoje“ (X.121.1):

20 RdhPU: 515–516; žr. Upanišados 2013: 66, 236.

21 Žr. Coomaraswamy 1994: 83, išn. 28.

22 Мелетинский 2000: 202.

23 Beinorius 1999: 74 (paaiškinimas Nr. 32 Šantidevos „Nušvitimo kelio vadovo“ šeštojo skyriaus vertimui).

*hiranyagarbhāḥ sām avartatāgre bhūtāsya jātāḥ
pātir ēka āsīt
sā dādhāra pṛthivīm dyām utémān kāsmai de-
vāya havīṣā vidhema*

Auksinis gemalas jis buvo pradžioj. Gimęs, būties pačiu vienuoju tapo.

Jis laikė žemę, dangų šitą. Kokiam gi dievui auką dėsim?

Vėliau vaizdinys visaip plėtojamas, pavyzdžiui, „Čandogja upanišadoje“ (III.19.1–2)²⁴:

1. *ādityo brahmety ādeśaḥ, tasyopavyākhyānam:
asad evedam agra āsīt, tat sad āsīt, tat samb-
havat, tad ā ṇ ḍ a ṁ niravartata, tat saṁvat-
sarasya mātrām aśayata, tan nirabhidyata, te
āṇḍakapāle rajatam ca suvarṇam cābhavatām.*

Saulė – tai Brahma, štai mokymas. O štai paaiškinimas: Pradžioj nebuvo šio (pasaulio). Jisai tapo. Jis augo. Jis virto kiaušiniu. Jisai metus gulėjo, o tuomet praskilo. Ir iš dviejų kiaušinio pusių – viena sidabro, kita aukso buvo.

2. *tad yad rajatam seyaṁ pṛthivī, yat suvarṇam
sā dyauḥ; yaj jarāyu te parvatāḥ, yad ulbarṁ sa
megho nīhāraḥ, yā dhamanayas tā nadyaḥ, yad
vāsteyam udakam sa samudraḥ.*

Toji, kuri sidabro, – šita žemė, kuri aukso – šis dangus. Kas (buvo) kiautas – tai kalnai, kas po kiautis – tai debesys migloti. Kas (buvo) gyslos – upės, kas (buvo) skysta viduje – tai vandenynas.

Kiaušinio sluoksnių palyginimas su auksu ir sidabru – visuotinis, štai kad ir žinomoje kiaušini menančioje lietuvių mįslėje: *Pramušiau ledą, radau sidabrą, pramušiau sidabrą, radau auksą*²⁵.

Ne mažiau įprastas yra kiaušinio kiauoto prilyginimas dangui, ypač būdingas senovės iranėnams. Antai „Didžiajame Bundahišne“ (XVI-II.3) sakoma, jog Ormazdas „pirmiausia sukūrė dangų, šviesų ir skaidrų, toli į šalis nusidriekusiais kraštais, k i a u š i n i o pavidalo, iš spindinčio it plienas metalo, vyriškosios lyties. Jo viršūnė siekė Bekraštę Šviesą, o visa kūrinija buvo sukurta dangaus viduj, tarsi pily arba tvirtovėje“²⁶. Taigi visas pasaulis čia atsideria savotiškame dangaus kiaušinyje, o pats dangus atstoja jo lukštą, kiautą. Dar ryškesnis toks vaizdinys kitame vidurio iranėnų tekste „Proto dvasios sprendimai“ (*Dadestan i mēnōg i chrad*): „Dangus, žemė, vanduo ir visa kita kiauoto viduje primena paukščio k i a u š i n i .“

24 RdhPU: 399; plačiau žr. RdhPU: 36–37; Eliade 1977: 111–114, Nr. 57, 58; Кёйпер 1986: 119; МНМ I: 185, 224; II: 592.

25 GrgLLM: 54, Nr. 356; LTs V: 520, Nr. 6090 ir kt.

26 Zaehner 2003: 258.

Dangus kūrėjo Ormazdo padarytas kaip kiaušinis, o žemė dangaus vidury – kaip trynys kiaušinio vidury.²⁷ Taigi dangus – kiautas, o žemė – jo gaubiamas trynys. Jau pačiame seniausiame išlikusiame iranėnų šaltinyje, „Avestoje“ („Fravardin jaštas“ 13.2), Ahura Mazda Zaratuštrai prisi-pažįsta: „Aš laikau, Zaratuštra, šį dangų viršuje, švytintį ir spindintį, šią žemę iš visų pusių gaubiantį kaip paukščio kiaušinis.“²⁸ Netgi ankstyvojoje iranėnų mitologijoje, Merės Bois žodžiais, pirmiausia dievai „sukūrė dangų iš akmens, didžiulį ir tvirtą, kiaušinio kiauoto pavidalo. Šio kiauoto apatinę dalį jie paskyrė vandenims. Tada sukūrė žemę, plūduriuojančią ant vandenų tarsi milžiniška plokščia lėkštė. Tada žemės viduryje padėjo tris gyvus padarus: vieną augalą, vieną gyvūną <...> ir vieną žmogų <...>. Galiausiai jie sukūrė ugnį – tiek regimąją, tiek neregimąją, kuri, kaip gyvybinė galia, smelkia visus gyvus padarus. Saulė, kaip viena iš šios ugnies apraiškų, nejudėdama spindėjo viršuje.“²⁹ Tad šie „pasaulio kiaušinio“ vaizdiniai neabejotinai yra paveldėti iš indų-iranėnų bendrybės laikų ir, matyt, siekia dar senesnę praeitį.

Rusų knygineje tradicijoje yra toks „Jono Damaskiečio liudijimas“, kuriame, be kita ko, sakoma, kad *небо и земля по всему подобны яйцу – скорлупа аки небо, плева аки облачы, белок аки вода, желток аки земля* „dangus ir žemė visa kuo panašūs į kiaušinį – kiautas lyg dangus, plėvė lyg debesys, baltymas lyg vanduo, trynys lyg žemė“³⁰. Tiesa, čia galima įtarti iranėnų įtaką, nors pasaulio atsiradimas iš kiaušinio slavų tradicijose irgi nuo seno žinomas³¹. Gal ne atsitiktinai ir anglų *sky* ‘d a n g u s’ yra bendros kilmės su lie. *kēvalas, kiāutas, kiaušis, k i a u š i n i s*³².

Pasaulio atsiradimo iš kiaušinio motyvas žinomas Polinezijoje, Indonezijoje, Vakarų Afrikoje, Centrinėje Amerikoje bei Pietų Amerikos vakaruose³³. Mirčios Eliadės žodžiais: „Štai ką

27 ЗТ: 110; žr. Рак 1998: 16, 85, 128.

28 Авеста 1998: 323; Malandra 1983: 105.

29 Бойс 2003: 31.

30 Афанасьев 1995 I: 272.

31 Жг. Топоров 1967: 95; СМ: 498; СД V: 625–626.

32 Жг. FrLEW: 250; PkIEW: 953 ir kt. Kitu atžvilgiu apie tai jau trumpai rašyta Razauskas 2018: 215–218.

33 Eliade 1974: 413; žmogaus išsiritimo iš kiaušinio mitinis motyvas ir visi ritualai su kiaušiniaus (kaip Velykų, Jurginių ir kt.), simbolizuojantys visokeriopą atgimimą, iš esmės irgi remiasi kosmogoninio kiaušinio provaizdžiu (ten pat, 413–416). Apie polineziečių kosmogoninį kiaušinį žr. Eliade 1977: 88, Nr. 48. Daugiau apie kosmogoninio kiaušinio įvaizdį įvairiose pasaulio tradicijose žr. Топоров 1967: 81–85, 92–99; МНМ II: 681; Мелетинский 2000: 202.

mums atskleidžia, pavyzdžiui, japonų kosmogoninis mitas: pradžioje Dangus ir Žemė – Idzanagis ir Idzanami – buvo neatskiriami, drauge įjėdu sudarė chaosą, kuris buvo tarsi kiaušinis su užuomazga vidury.³⁴ Senovės graikų mitologijoje, pasak Aleksejaus Losevo, „nors Hesiodas Gają be jokių tarpininkų kildina tiesiog iš Chaoso, o Uraną – iš Gajos, kitose sistemose prieš juodu eina labai įdomus mitologinis reiškinys – Pasaulio kiaušinis, kuriam skilus tik ir randasi Uranas su Gaja. Šį sidabrinį kiaušinį padėjo Kronas.“³⁵ Galima čia paminėti ir Roberto Greivso rekonstruotą esą pelasgų kosmogoninį mitą, kuriame pirminė iš chaoso pakirdusi būtybė deivė Eurinomė, pastojusi nuo kosminio Vėjo, pavirto balande ir ant pirmykščio vandenyno bangų padėjo kiaušinį, iš kurio, jį septynis kartus apsiranęs, pirmykštis slibinas Ofionas išperėjo pasaulį³⁶. Vėliau alchemikams kiaušinis atstojė pirmapradi chaosą, pirmykštę materiją (*materia prima*)³⁷.

Pasak G. Beresnevičiaus, pasaulio atsiradimo iš kiaušinio „versija laikoma ypač archajiška. Įvairiais pavidalais ji žinoma tiek izoliuotų genčių, tiek labai įmantrių religinių sistemų. Arkties tautos turi mitą apie kadaise, pasaulio pradžioje, gyvenusią milžinišką antį, kuri padėjo kiaušinį, o tas nukrito apačion ir sudužo – taip ir atsirado pasaulis.“³⁸ Šį motyvą turi ir baltų kaimynų suomių-karelių tradicija³⁹ bei jos pagrindu sudaryta „Kalevala“, kurios pradžioje kaip tik pasakojama apie antį, nutūpusią ant „vandenų motulės“ Ilmatarės kelieno, išsikišusio iš pirmykščių vandenų, ir ėmusią perėti pasaulio kiaušinį. Pažymėtina ir aptartoji kosmogoninė šiluma ar kaitra, kuria čia pasaulio kiaušinis perint šildomas ir netgi gerokai pakaitinamas. Taigi, „Kalevala“ (eil. 201–244):

Skrenda, skrieja, sklando antis,
Skraidžioja gražuolė paukštė.
Vandenų motulės kelį
Tarp melsvų bangų surado;
Jį žolių kupstu palaikė,
Priėmė jį už veleną.

Skrenda, skrieja, sklando antis,
Ant kelieno nusileidžia.
Čia ji lizdą susisuko,

34 Eliade 1968: 181; žr. Eliade 1977: 94, Nr. 53.

35 Losev 1996: 764–765.

36 Грейвс 1999 I: 37–38.

37 Jung 1980: 202.

38 Beresnevičius 1997: 136.

39 Žr. MHM II: 564.

Aukso kiaušinius padėjo:
Dėjo šešetą auksinių,
O septintą geležinį.

Ėmė kiaušinius perėti,
Apskritą kelienį šildyt.
Tupi dieną, tupi antrą,
Tupi antis trečią dieną.
Vandenų motulė jaučia,
Ilmatarei jau atrodo,
Kad jos kelis ima kasti,
Oda pradeda anglėti;
Rodos, kad jos klupstas dega,
Kūne visos gyslos tirpsta.

Ir pakrutino ji kelį,
Savo sąnarius papurtė:
Tie kiaušiniai nuriedėjo,
Į plačias bangas nukrito;
Į gabalėlius sudužo
Ir į skiauteles suskilo.

Kevalai dumble nedingo,
Vandeny lukštai nežuvo.
Gabalėliai ir skiautelės
Gabalais gražiais pavirto:
Iš vienos kiaušinio pusės
Žemė motina išėjo,
Iš kitos kiaušinio pusės –
Mėlynas padangių skliautas;
Iš dalies geltono trynio
Saulė šviečianti pakilo,
O iš baltymo padangėj
Mėnesėlis pasirodė;
Iš margos kiaušinio luobos
Aukštos žvaigždės pasidarė,
Kas kiaušiny buvo juoda,
Tas į debesis pavirto.⁴⁰

Motyvas tikras, žinomas originaliose suomių runose (kuriose vandenų motulės vietą kitąsyk užima senis Veinemeinas), panašiai jose apsakomas ir kiaušinį perint skleidžiamas karštis⁴¹.

O mūsų Pranė Dundulienė yra pareiškusi štai tokią nuomonę: „Galimas dalykas, kad viena iš seniausių lietuvių mitų versijų apie pasaulio atsiradimą yra mitas, užrašytas Juozo Šliavo Žeimelyje; jame sakoma, kad mėnulyje ant akmens tupėjusi milžiniška antis. Ji padėjusi kiaušinį ir ruošusis perėti, bet įsinorėjusi lesti ir nuskrudusi ieškoti maisto. Tuo tarpu užėjęs lietus, sušlapęs ir

40 Kalevala 1986: 11–12.

41 Žr. ВПИ: 15–16.

prakiuręs lizdas, kiaušinis iškritęs. Krisdamas jis atsimušęs į debesis, praskilęs į tris dalis. Iš trynio atsiradusi žemė, iš baltymo – vandenys, iš kiaučio – dangus su žvaigždėmis. Kitoje mito versijoje Dievas, norėdamas, kad dangus atsiskirtų nuo žemės, anties padėtą kiaušinių metęs į akmenį, šis suskilęs į tris dalis, iš kurių atsiradusi visata. Iš trynio atsiradusi žemė ir saulė, iš baltymo – vanduo ir mėnulis, iš šlakuoto kiaučio – dangus su žvaigždėmis ir akmenys“ ir t. t.⁴² Kadangi daugiau tokių pasakojimų niekur Lietuvoje lyg ir negirdėta, o šie užrašyti pačioje Lietuvos šiaurėje, panašu, kad tai vis dėlto ne „viena iš seniausių lietuvių mitų versijų apie pasaulio atsiradimą“, o veikiausiai patekusi Lietuvon per latvius iš šiaurės. Nors ką gali žinoti, gal tikrai senovėje kas nors panašaus pasakota ir čia.

Mums dabar svarbiausia, 1) kad pasaulio Kūrėju gali būti laikomas Perkūnas, 2) kad pasaulį jis sukuria ugnimi (kibirkštimis, žaibu) ar karščiu, kaitra, šiluma ir 3) kad pasaulio sukūrimas gali būti prilyginamas šildant perinamam kiaušiniui, o už to – pridurkime – irgi gali slėptis Perkūnas.

Turint omeny suomių-karelių kosmogoninę antį, padėjusią ir išperėjusią pasaulio kiaušinių, įstabu, kad Šiaurės Rusijoje, Archangelsko apylinkėse, 1849 m. užrašytas tikėjimas, antį susiejantis su perkūnu: *Когда утки плещутся и кричат на воде, то непременно будет дождь; когда же утки тихи, то значит, что скоро будет гром* „Kai antys ant vandens turškiasi ir krykia, tai tikrai bus lietaus, o kai antys tyli, tai reiškia, kad netrukus užgriaus perkūnas“⁴³. Pirmoji tikėjimo pusė žinoma ir Lietuvoje, pavyzdžiui: *Antys maudosi – bus lietaus* (Smilgiai, Panevėžio r.)⁴⁴. O antrąją paremia ir sustiprina, pavyzdžiui, rusų mįslė, kurioje antis tiesiog mena perkūną (*гром*): *Крякнула утка, на весь свет чутко* „Kryktelejo antis, per visą pasaulį girdėti“⁴⁵.

Šiaip jau paukščio pavidalas Perkūnui nėra svetimas, veikiausiai netgi būdingas – mažų mažiausiai pagal padėtį mitinio pasaulėvaizdžio struktūroje (pasaulio medžio viršūnė)⁴⁶. Perkūno paukštis (kartais, beje, irgi antis, nors dažniau erelis, balandis ar kt.) žinomas Azijoje, ypač

Sibire, o tarp Šiaurės Amerikos indėnų tai išvis bene pagrindinis griaustinio dievo įvaizdis⁴⁷. Ir senovės indų „Rigvedoje“ paukščio pavidalu kartais pasirodo tiek pats griausmavaldis Indra (pavyzdžiui, III.45.1), tiek jo griausmingieji palydovai Marutai (I.165.2). Senovės Graikijoje, pasak Žano Pjero Vernano: „Erelis simbolizuoja dievišką žaibą – tai griausmavaldžio Dzeuso ugnies nešėjas.“⁴⁸ Vienoje rusų pasakoje Griaustinis žemėn nusileidžia paeiliui sakalo, erelio ir varno pavidalais⁴⁹. Šiokių tokių Perkūno sąsajų su paukščiu galima aptikti ir Lietuvoje, pavyzdžiui, keiksme: *Nėra jums vanago, kad jus perkūnas*⁵⁰ Beje, ir patsai lietuviškas šio paukščio pavadinimas *vanagas*, šiaip jau neaiškios kilmės žodis, yra mėgintas kildinti iš iranėnų žodžio *vāragna* ‘sakalas’, atitinkančio Avestos iranėnų karo dievo vardą *Vərəθraγna* ir vedų Indros eponimą *Vṛtrahan*, pažodžiui ‘Vritros žudikas’⁵¹.

4. PERKŪNAS IR KIAUŠINIAI

Šiaip ar taip, su kiaušiniiais ir jų perėjimu Perkūnas susijęs patikimai ir nedviprasmiškai. Pavyzdžiui, kiaušiniai laikyti veiksminga priemone nuo perkūno trenksmo ir žaibo sukkelto gaisro. Ona Vilmantienė tarpukariu yra rašiusi: „Kad nekristų kruša ir netrenktų žaibai, į degančią ugnį mesdavo kiaušinių.“⁵² Slavai tokiais pat tikslais kiaušinius išnešdavo laukan ir padėdavo prieš perkūnijos debesį, o jei Perkūno rūstybės šitaip išvengti nepavykdavo, tai kiaušinius mesdavo į žaibo sukkelto gaisro ugnį, siekdami ją taip užgesinti ar bent apmalšinti⁵³. Pasak XIX a. paliudijimo, rusai *Пожар от грозы гасят квасом, пивом, молоком, яицами* „Gaisrą nuo perkūnijos gesina gira, alumi, pienu, kiaušiniiais“⁵⁴. Taip pat Rusijoje tikėta, kad ypač tinka žaibo sukeltam gaisrui gesinti Velykų kiaušiniai⁵⁵.

42 Dundulienė 2006: 46–47; žr. Dundulienė 1988: 8.

43 Архангельский 1854: 58 (panašu, kad užrašytojas bus arba gerokai pardedagavęs pateikėjo kalbą, arba išvis persakęs tikėjimą literatūrine kalba).

44 LKŽ I: 161.

45 СдЗРН: 242, Nr. 1949; Загадки 1968: 25, Nr. 284.

46 Žr. МНМ II: 346 ir kt.

47 Žr. FW: 1111–1112; Chevalier, Gheerbrant 1996: 1002–1003; Jobs 1962: 1568; HSD: 198; AIML: 218–221; Becker 1995: 85; Biedermann 2002: 147, 495; МНМ II: 276; Тайлор 1989: 174; Тресиддер 1999: 67, 226 ir kt.

48 Vernant 2000: 64.

49 АФНПС I: 376, Nr. 159.

50 МТ II: 115, Nr. 60.

51 Жр. Трубачев 1967: 66–67, 71; FrLEW: 1194.

52 Balys 1993: 217–218.

53 Толстой 2003: 135, 137, 217, 220; Потебня 2000: 283; ЭС: 103, 267; НБ: 521; СМ: 499.

54 ДлПРН: 771.

55 Успенский 1982: 156.

Aleksandras Potebnia šį paprotį aiškino tuo, kad simboliškai „kiaušinis, ypač raudonas, yra Perkūno kulka“⁵⁶. Išties, Gudijoje vadinamoji Perkūno kulka iki šiol palyginama su kiaušiniu. Štai Polocko apylinkėse dar XXI a. užrašyta:

*Ёсць такія стрэлачкі, кружкі такія, як найдзеш, эта ад пярэна. [...] У мяне недзе і быў такі, цяпер дзе ты яго найдзеш. Гладзенькі як яечка, кругленькі такі, доўжанькі, як яечка. Ні ямачкі на ім, гладзенькі, гладзенькі такі. Я яго нашла ў гародзе і віджу, што ён не такі. Камень жа ўсякі бываець, і карабаценькі. А гэты гладзенькі, гладзенькі. Ён небацьшэнькі. Ён больш як яйцо, нідзе няма дзірачкі.*⁵⁷

Yra tokios strėlytės, skrituliukai tokie, kai randi, tai nuo perkūno. <...> Kažkur aš tokį turėjau, dabar kur tu jį rasi. Glotnus kaip kiaušinis, apvalus toks, pailgas, kaip kiaušinis. Nė duobutės jame, glotnus glotnus toks. Aš jį radau daržė ir matau, kad jis ne toks. Akmenys juk visokie būna, ir grublėti. O šitas glotnus glotnus. Nedidukas. Jis daugiau kaip kiaušinis, niekur nėra skylutės.

Palyginimas ne atsitiktinis, nes štai ir Norvegijoje liaudies pažymima, kad Perkūno kulka „tiek savo pavidalu, tiek dydžiu primena vištos kiaušinį“⁵⁸.

Vadinasi, kiaušinis saugo nuo perkūno ir nuo žaibo sukkelto gaisro todėl, kad pats Perkūno ginklas, kurį jis svaido į savo priešus ir kurį žmonės paskui kartais randa žemėje, vadindami Perkūno kulka, yra „kaip“ kiaušinis.

Negana to, Perkūnas daro poveikį tikriems kiaušiniams, gali juos sudaužyti. Jau „Rigvedoje“ (I.104.8) Indra maldaujamas:

*mā no vadhīr indra mā pārā dā mā naḥ priyā bhōjanāni prā moṣīḥ
āṇḍā mā no maghavañ chakra nīr bhen mā
naḥ pātrā bhet sahājānuṣāni*

Nemuški mūsų, Indra, neatstumki, iš mūsų neatimki mėgstamų džiaugsmų!
Kiaušinių mūsų, galingasai, dosnusai, nesudaužk! Nesudaužyki mūsų kiaušto drauge su peru!

O štai VIII.40 dasyk (10 ir 11) patikinama, kad Indra „būtinai Šiušnos kiaušinius sudaužys“ (*óhata ā ṇ ḍ á súṣṇasya bhédati*), tai yra sudaužys savo priešo angino, ar slibino, sudėtus kiaušinius⁵⁹.

56 Потебня 2000: 283.

57 НПБП II: 186, Nr. 1115.

58 Johanson 2009: 142.

59 Plg. Топоров 1967: 98; žr. Т. Jelizarenkovos pastabą Ригведа II: 697.

Panašiai vakarų Afrikos dahomėjų požiūriu, „perkūnas priverčia išsiperėti driežų bei krokodilų kiaušinius“⁶⁰. O tai reiškia, kad juos perskelia, taigi iš esmės irgi sudaužo, tad jeigu jau kiaušinyje yra pribrendęs peras, jis išsiperi, o jei ne, tai iš to kiaušinio nieko nebebus.

Lietuvoje irgi žinomas panašus Perkūno poveikis perinamiems kiaušiniams, taigi – ir sąsaja su perėjimu. Pasak tikėjimų: *Žąsimis perint, reikia apačioj lizdo geležį padėti, šiaip perkūnija kiaušinius užtrankanti, ir jie liekti vanskariais (paperais)* (Klaipėda); *Po perkūnijos reikia lizde perinamus kiaušinius apsukti į kitą pusę, kad neužmirtų perinami paukščiai* (Kartena, Kretingos r.); *Perkūnas užtrenkia perinamus viščiukus, žąsiukus, ančiukus* (Kartena; Plateliai, Plungės r.); *Jei Perkūnas trenkia tada, kai paukščiai peri, tai užtranko kiaušinius, ir neišsiriti paukščiukai* (Būbeliai, Kretingos r.; Šakiai); *Jei perint viščiukus griauja, tai juos užtrenkia ir neišsiriti* (Marijampolė)⁶¹. Panašiai latvių požiūriu: *Kad pērķons aizrūc vistu perējot, tad perējums neizdosies. Tad pērķons satricinot olas „Kai perkūnas užgriauja perinčią vištą, tai iš to perėjimo nieko nebus. Perkūnas užtrenkia kiaušinius“*⁶².

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad Perkūnas kiaušinius ne šiaip sudaužo, bet savotiškai užperė – užbaigia ir nutraukia pero vystymąsi. Be to, *perėti* – tai ‘tupėti ant kiaušinių, šildant juos savo kūno šiluma, kol iš jų išsiriti jaunikliai’, pavyzdžiui: *Karšta kaip višta perima*, t. y. perinti (J. Jablonskis)⁶³. O Perkūnas tam tiesiog per karštas. Perkūnas tiek per karštas, kiek pasaulis didesnis už paprastą kiaušinį. Perkūno karštis tinkamas „pasaulio kiaušinį“ perėti, o ne paprastą paukščio kiaušinį ant laktos.

Betgi apdairiai elgiantis, Perkūnas išties gali kiaušinių perėjimą(si) pagreitinti. Turint omenyje pavasarinio Perkūno vietą užėmus šv. Jurgį, antai, pasak Balio Buračo: „Per Jurgines šeiminkės užtupdo ant kiaušinių vištas perėti. Tai daro, kad žąsiukai ir viščiukai geriau ristųsi iš kiaušinių“⁶⁴. B. Buračą šiek tiek patikslino Jonas Balys: „Jurginėse šeiminkės užtupdo ant kiaušinių perėti žąsis, vištas ir kitus paukščius. Taip daro, kad greičiau iš kiaušinių ristųsi. Šis paprotys žinomas Šiaulių, Raseinių apyl.“⁶⁵

60 FW: 621.

61 Balys 1998: 81, Nr. 973–977 (žr. Balys 1937: 28, Nr. 275).

62 ŠmLTT: 1411, Nr. 23300.

63 LKŽ IX: 821.

64 Buračas 1993: 237.

65 Balys 1993: 172, Nr. 107.

5. DAUKANTO PERŪNAS

Taigi: 1) pasaulio Kūrėju gali būti laikomas Perkūnas; 2) pasaulį jis kuria ugnimi (kibirkštimis, žaibu) ar karščiu, kaitra, šiluma; 3) pasaulio sukūrimas išties gali būti prilyginamas Perkūno šildant perinamam kiaušiniui, nes 4) pasaulis gali būti įsivaizduojamas atsiradęs iš kiaušino, o 5) Perkūnas ir buityje yra susijęs su kiaušinių perėjimu, jį smarkiai paūmina, savo kosminio masto karščiu juos gatavai užperi.

Visa tai turint omenyje, jau galima išsklausti į Daukantą, kuris tuo pagrindu dargi pažymi sąsąskambį tarp žodžių *perkūnas* ir *perėti*, Perkūną vadindamas *Perūnu*.

Pasak Daukanto, senovės lietuvių išminčiai pasaulio Kūrėją, be visų kitų vardų, *vadino Perūnu, arba Perkūnu, nuo žodžio perėti, beje, jog jis išperėjo visa, kas vien yra regimu šiame pasauly;*

Tarė jį kaipo didžiai gerą ir malonų tėvą esantį, kursai, išgūžęs savo šilima perą, paleido jį į pasaulį;

Tas Perūnas, pagal jų nuomonę, reiškėsis svietai šilima, nesgi tą Perūną tarė esantį galybe, įkvepiančia žmogui spēką ir stiprybę per šilimą;

...jis gūžia visados savo perą ir saugoja jį nuo prapulties šildydamas;

jis šilima pasaulį sutvirtino arba sukrekino iš dumpių, nesgi pirma dumpys, beje, amžina migla, pasaulio vietoje viešpatavusi, iš kurios jis savo šilima ilgainiui išperėjęs šį pasaulį;

apskritai lietuvių kalboj kas kitas yra *Perūnas, arba Perkūnas, o kas kitas perkūnija, kaipogi Perūnas yra įkūrėjas viso pasaulio, beje, kursai išperėjo arba įkūrė visą pasaulį, o perkūnija yra jo galybė, kurią jis reiškia;*

ir būtent jo, Per(k)ūno, ugnis *šią pasaulę pa-perėjusi;*

taigi, *pagal nuomonę išminčių tos gadynės, būk Perūnas išperėjęs aukštybėse visą sutvėrimą regimą ir neregimą;*

ir pakartotinai: *Lietuviai senovėj tą galybę, kuri per šilimą visa buvo įkūrusi pasauly, vadino Perūnu, arba Perkūnu, kursai būk šį svietaį išperėjęs ir t. t.*⁶⁶

Daukanto įkvėptas, panašiai apie senovės lietuvius sakė Motiejus Valančius: *Skaitė už aukščiausį dievą Perūną, arba Perkūną, nes tikėjo, jog jis viską paperėjo, arba sutvėrė*⁶⁷.

66 DkR I: 489, 491, 493, 495, 541; DkR II: 33.

67 LKŽ IX: 823.

Dar XX a. pradžioje Vaišvilčių sodžiuje, Naujamiesčio valsčiuje, užrašyta neva malda garbinamam žalčiui, kurioje, net jeigu ji ne paties užrašytojo pramanyta, aiški Daukanto įtaka: *O, žalty meilingas, kuris turi galybę ant visų dienų, tave paskyrė Perkūnas, šio viso svieta Perūnas, globoti mūsų šeimyną...*⁶⁸

Šiaip jau žodis *perūnas* žinomas ir liaudies kalboje, bet vis iš rytų Lietuvos arba lietuviškų tarmių šiuolaikinėje Gudijoje, antai: *Dašitoj [priskaičiavo], kadi per dvidešimt pirmus metus iš kmoros [debesies] uždaužt Perūnas sūnų* (iš pasakos, užrašytos buv. Slanimo pavieta Gudijoje)⁶⁹; *Kad tave perūnas ažušautų; Kad taū pērūnas ažušaut!*; *Graudžia perūnas, kap graudžia, gali palyjēt* (Dieveniškės, Šalčininkų r.); *Jį perūnas ažušė – graudė kap kartas* (Šalčininkai); *Ka taū dvylika perūnų!* (Armoniškės, Varenavo r., Gudija); *Kuris perūnas taū čia nešioja!* (Linkmenys, Ignalinos r.); *Duoda* (šauna) *kaip iš perūno* (Molėtai)⁷⁰; *Perkūną kitaip dar vadina „Perūnas“* (Švenčionys)⁷¹. Gervėčių apylinkėse, Jono Trinkūno patikimimu, apskritai „*Perkūnas* rečiau minimas. Jis dažniausiai vadinamas *Perūnu*“⁷². Ar ne pirmasis tokią Perkūno vardo lytį paliudijęs Motiejus Strijkovskis 1582 m. rašė, jog lietuvių „žaibę, griausmo, sniego ir lietaus dievas“ esąs *Perkunos* arba *Piorunos* „*Perkūnas, arba Perūnas*“⁷³. Lytis *Piorunos* palikta su lietuviška galūne – vadinasi, tai ne palyginimas su lenkų *Piorun*, o veikia pačių lietuvių vartotas vardas, kad ir aplenkintas jį pateikiant. Paskui vėl: *Postawił jeszczę Gedimin batwan Perkunowi albo Piorunowi* „Dar Gediminas pastatė stabą Perkūnui, arba Perūnui“⁷⁴. Rytų Lietuvoje esama net vietovardžių: kaimo pavadinimas *Perūnai* (Vilniaus r.) ir ežero pavadinimas *Perūnas* ar *Perūnas* su to pat vardo pelke greta (Švenčionių r.), kurie laikomi atsiradę iš bendrinio žodžio *perūnas*, esą slaviškos kilmės⁷⁵, nors vandenvardžiai šiaip jau dažniausiai yra itin konservatyvūs, seni.

Taip, žodis tikrai sutampa su slavų perkūno pavadinimu **perunъ* (rusų *перун*, baltarusių *пярун*, lenkų *piorun*, dial. *pierón* ir kt.), sudarytu

68 Elisonas 1931: 141.

69 BsRR: 609; BsR I: 448; LM II: 45.

70 Dieveniškės 1968: 201; LKŽ IX: 863.

71 Balys 1998: 41, Nr. 170.

72 Gervėčiai 1989: 361.

73 BRMŠ II: 512, 545.

74 BRMŠ II: 525, plg. 558.

75 VtŽ: 284; LHEŽ: 255.

iš veiksmažodžio **perq*, **pbrati* (< **perti*) ‘perti, trenkti, blokti, triušinti’ su veikėjo priesaga **-unb*⁷⁶, taigi pažodžiui reiškiančiu pėriką, trenkėją, triušintoją. Iš tikrųjų gali būti, kad lietuvių rytinių tarmių *perūnas* yra slavizmas, nors lygiai taip pat iš giminiško slaviškajam lietuvių veiksmažodžio *pėrti*, *pėrti* ‘mušti, pliekti’, ‘mesti, blokti’, ‘šauti’, ‘trenkti (apie perkūną, žaibą)’ su atitinkama veikėjo priesaga *-ūnas* galėjo būti pasidarytas savas *perūnas* arba tarp pavyzdžių paminėtas *pėrūnas* (iš būtojo laiko lyties *pėrė* ar *pėrė*). Galų gale, juk šitaip yra sudarytas ir įprastas baltų *perkūnas*, tik su šiokiomis tokiomis darybinėmis išlygomis dėl įntarpo *-k-*. O ir Molėtai, kur užrašytas bene vakariausias *perūnas*, – didesnio slavavimo nepatyręs kraštas. Šitoks perkūno pavadinimas galėjo būti nuo seno vartojamas substratinių rytų baltų ir paskui nebeatskiriamai susilieti su slavų atsineštuoju ar netgi padaryti jam įtaką (nė nekalbant apie jų bendrą kilmę iš baltų-slavų prokalbės). Štai Teodoras Narbutas, Juozapas Ignotas Kraševskis patį slavų *Perūną* laikė esant lietuviškos kilmės⁷⁷. Ir XIX a. rusų istorikas, etnografas Dmitrijus Šepingas buvo įsitikinęs, kad „negalima *Perūno* vardo laikyti slavišku ir kur kas įtikinamiau būtų pripažinti, kad jis į Rusiją pateko arba per variagus, arba per krivičius, turint omeny tarp jų buvus paplitusią prūsų ir lietuvių Krivio religiją“⁷⁸. Galų gale, *perūnas* nebūtų grynas skolinys net ir tuo atveju, jei būtų pasidarytas pagal slaviškąjį pavyzdį iš savo veiksmažodžio *perti* su priesaga *-ūnas* arba iš daiktavardžio *perkūnas*, išmetus *-k-*. Romano Jakobsono nuomone, taip galėję atsitikti dėl tabu⁷⁹, t. y. vengiant minėti *Perkūno* vardą. Gal kaip tik dėl to *perūno* tarp Prano Skardžiaus surinktų lietuvių slavizmų nėra⁸⁰. Apskritai tokių artimai giminiškų skolinių-neskolinių klausimas yra labai keblus, išvis ne visuomet išsprendžiamas, tad bent jau nereikia skubėti žodžio nepagrįstai atsisakyti.

Betgi Daukantas savo *Perūną* suprato kitaip – laikė jį su priesaga *-ūnas* esant pasidarytą ne iš veiksmažodžio *perti*, o iš veiksmažodžio *perėti* ‘tupėti ant kiaušinių, šildant juos savo kūno

76 Boryś 2005: 437; ФcЭCPЯ III: 246–247; žr. Derksen 2008: 396–397, 427–428 ir kt.

77 Narbutas 1998: 95; LM I: 65, 197. Narbuto nuomonę pamini, savosios nepareikšdamas, Jonas Basanavičius (BsRR: 587; BsR I: 425; LM II: 25).

78 Cit. iš Dzermantas 2009: 45.

79 FW: 1026.

80 Žr. SkardžiusRR IV: 225.

šiluma, kol iš jų išsiritą jaunikliai (apie paukščius), ‘auginti perus (apie bites)’ ir t. t. Daukanto pavyzdžiui veiksmažodžiui *iš-perėti* LKŽ net suteikta atitinkama reikšmė ‘įkurti’, panašiai *pa-perėti* – reikšmė ‘padaryti, sukurti’⁸¹. Taigi Daukanto *Perūnas* turi būti suprantamas ne kaip ‘pėrikas’, o kaip ‘perėtojas’ ir drauge, remiantis Anatano Juškos žodynu, ‘kas kuria, tveria’⁸². Daiktavardis *perėtojas* ‘kas peri’ (*Geriausios perėtojos yra didelės vištos* Subačius, Kupiškio r.) – irgi veikėjo pavadinimas, tik sudarytas ne su priesaga *-ūnas*, o su priesaga *-tojas*. Abi šios veikėjų pavadinimų priesagos plačiai žinomos ir gausiai vartojamos nuo pirmųjų lietuviškų raštų⁸³, todėl *perėtojas* ir *perūnas*, bent jau darybos požiūriu, gali būti laikomi lygiaverčiais bendrašakniais sinonimais. Gal paminėtinas čia ir Jono Basanavičiaus „kiaušinių perėjimo“ dievas *Perėjas*⁸⁴, jo perinterpretuotas (matyt, ne be Daukanto įtakos) iš Jono Lasickio XVI a. paminėto neaiškaus *Pesėjo*: *Pesseias, inter pullos omnis generis recens natos, post focum latet* „*Pesseias* tarp tik ką atvesto įvairių rūšių prieauglio už židinio tūno“⁸⁵. Toks daiktavardis irgi būtų sudarytas atitinkamai su veikėjo pavadinimo priesaga *-(ė)jas*, ne mažiau gausiai vartojama nuo pirmųjų lietuviškų raštų⁸⁶. Nepakankamai įsigilinę į Daukantą, bet juo sekdami, XIX a. rusų mitologai Stanislovas Mikuckis, Aleksandras Afanasjevas jau ir patį *perkūną* kildino iš veiksmažodžio *perėti*; pastarasis ta proga dar paminėjo (greta lie. *perūnas* ir ru. *перун* ‘perkūnas, perūnas’) tokius rusų tarmių žodžius kaip *пáруть* ‘perėti’, *пáрунья* ‘perekšlė’, *пáрун* ‘kaitra, karštis’⁸⁷.

Įdomu, kad kai kurie kalbininkai veiksmažodžius *perti* ir *perėti* yra susieję pagal kilmę, etimologiškai. Štai pasak latvių kalbininko Konstantino Karulio⁸⁸, apie žodžio *perėti* kilmę esama kelių nuomonių. Nors vyrauja požiūris jį

81 LKŽ IX: 821–823.

82 LKŽ IX: 824.

83 Žr. Ambrazas 1993: 112–117, 148–150; SkardžiusRR I: 87–88, 277–279.

84 BsRR: 580; BsR I: 420; LM II: 19.

85 Ališauskas 2012: 114, (plg. 115); BRMŠ II: 582, (plg. 595); Lasickis 1969: (plg. 22), 42.

86 Žr. Ambrazas 1993: 112–117; SkardžiusRR I: 83–84.

87 LM I: 250; Афанасьев 1995 I: 127–128. (S. Mikuckis – kilme lietuvis, bet mokėsi Rusijoje, rašė rusiškai ir, negana to, pralaimėjęs 1863 m. sukilimui, prisidėjo Lietuvą rusinant.)

88 KrLEV II: 38.

esant kilus iš ide. šaknies *per- ‘gimdyti, vesti jaunikius’ (iš jos, pavyzdžiui, lotynų *pario,-ere* ‘gimdyti, vesti jaunikius, dėti kiaušinius’, *parēns* ‘gimdytojas’, *parentēs* ‘tėvai’), bet esama ir kito kio požiūrio – siejančio rūpimąjį žodį kaip tik su rusų *перю, переть* ‘kaisti, šusti, prakaituoti’, *нар* ‘garas’ ir galiausiai su ide. šaknimi *per- ‘perti’. K. Karulio nuomone, abi homonimiškos šaknys gali būti sumišę, nes kiaušinius perintis paukštis kartkartėmis suplaka sparnais, taip juos tarsi pa-perdamas, o ir mitologiniai papročiai vaisingumą sieja su pėrimu ar plakimu rykšte. Berndo Glivos nuomone, abu žodžiai – *perti* ir *perėti* – remiasi bendra pirmine šaknimi *per- reikšme ‘š i l d y t i’, ir tik bendra šių žodžių kilme tegalima paaiškinti, pavyzdžiui, Zietelos lietuvių žodį *pirtėlė* reikšme ‘inkilas’⁸⁹. Prisiminkime čia ir tradicinį gimdymą pirtyse. O štai vienoje lietuvių pasakoje (ATU 1695) iš J. Basanavičiaus rinkinių herojaus, apsiskelbusio visų galų meistru, ponias klausia:

- Ar teisybė, kad gali vištukus perėti?
- Galiu: ansyk išperiu puskartį vištukų.
- N’o kur tu juos p e r e s i?
- Man reik š i l t a p i r t j i ir kad pas mane niekas neateitų per mėnesį...⁹⁰

Atsižvelgtinas čia ir veiksmožodžio *perti* homonimas *2 pėrti* (*pėrsta, pėro*) reikšme ‘norėti perėti’, *į-pėrti* ‘imti perėti’, pavyzdžiui: *Dabar vištikė įperus yra, reiks užleisti* (Eržvilkas, Jurbaroko r.); *Įperusi jau buvo gerai višta* (Girdiškė, Šilalės r.); *Baltoji višta taip įperus kaži kur, reiks sekt, gal suseksiu* (Joniškis); taip pat *pri-pėrti* ‘prisiveisti, privisti’: *Daug karvelių priviso, pripero – visur pilna* (Baisogala, Radviliškio r.); *su-pėrti* ‘imti perėti’: *Supero žqsys...* (A. Juškos žodynas); *Supero vištos, nieko nebdeda* (Užventis, Kelmės r.); apie žmogų perkeltine prasme: *Sėd kaip superęs* (Notėnai, Skuodo r.) ir t. t.⁹¹

Mitologija, mitinis pasaulėvaizdis su šiuolaikine mokslinė etimologija, suprantama, neprivalo skaitytis, tad ir aiškinantis kartais išskylančias žodžių sąsajas visai nėra būtina jas visuomet pagrįsti griežtai etimologiškai – jos gali remtis vien prasmingu, mitologijos įprasmintu sąskambiu. Kalbininkai tokį santykį su kalba vadina liaudies etimologija, nors tiksliau būtų mitopoetinė etimologija, nes ja dažnai, kaip ir šiuo atveju, užsiima

visai ne liaudis. Pasak Birutės Kabašinskaitės, „Daukanto tekstas šiuo atžvilgiu artimas mitui. Čia žodis (nesvarbu – skolinys ar savas žodis) panardinamas į tokią žodžių aplinką, kuri tarsi savaime nurodo jo etimologiją <...>. Taip tekstas pats ‘augina’, provokuoja pseudoetimologijas, žodžio įžvalgas; jos tampa rašymo priemone. Daukantas yra (ar bent siekia būti) tas ‘poetas-etimologas’, kuris, Vladimiro Toporovo žodžiais tariant, atsiduoda kalbai, patiki jai save, leidžiasi jos užvaldomas, ir pradeda ‘lengvai’ pagauti kalbos galimybes, tendencijas, jų pagrindu kurti tokius kontekstus, kur žodis negali neteikti naujų prasmų. Tuomet kalba ‘veda’, užkrėsdama tyrėją savo laisve, o poetas-etimologas kaip pribuvėja dalyvauja, būna gimstant naujoms prasmėms, išlaisvinant ‘supančioto’ žodžio prasmines galias.“⁹² Tik būtina suvokti, kad mitopoetinės etimologijos tikslas nesutampa su šiuolaikinio etimologijos mokslo uždaviniais, kad tai visai kito „žanro“ veikla. Kita vertus, tai anaipol nereiškia, kad atskirais atvejais jų rezultatai negali sutapti. Tik kiekvienas toks atvejis, žinoma, reikalauja tyrimo.

ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Afanasjevas, Aleksandras = Александр Николаевич Афанасьев
 Bois, Merė = Mary Boyce
 Eliadė, Mirčia = Mircea Eliade
 Gliva, Berndas = Bernd Gliwa
 Greivsas, Robertas = Robert Graves
 Jakobsonas, Romanas = Roman Jakobson
 Karulis, Konstantinas = Konstantīns Karulis
 Krāpas, Edvinas = Edwin C. Krupp
 Kraševskis, Juozapas Ignotas = Józef Ignacy Kraszewski
 Losevas, Aleksejus = Алексей Федорович Лосев
 Meletinskis, Jeleazaras = Елеазар Моисеевич Мелетинский
 Mikuckis, Stanislovas = ru. Станислав Павлович Микуцкий,
 le. Stanisław Mikucki
 Narbutas, Teodoras = Teodor Narbutt
 Potebnia, Aleksandras = Александр Афанасьевич Потебня
 Radhakrišnanas, Sarvepalis = Sarvepalli Radhakrishnan,
 Rādhākriṣhnan
 Stryjkovskis, Motiejus = le. Maciej Strykowski, lo. Matys
 Striicovius, Strycovius
 Šeringas, Dmitrijus = ru. Дмитрий Оттович Шеппинг, vok.
 Dmitri Schepping
 Toporovas, Vladimiras = Владимир Николаевич Топоров

89 Gliwa 2004: 57.

90 BsLP II: 50, Nr. 32.

91 LKŽ IX: 860.

92 Kabašinskaitė 1998: 35.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- AIML = *American Indian Myths and Tales*. Selected and edited by Richard Erdoes and Alfonso Ortiz. New York: Pantheon Books, 1984.
- AK = *Atvažiuoja Kalėdos: Advento-Kalėdų papročiai ir tautosaka*. Sudarė Nijolė Marcinkevičienė, Eugenija Venškauskaitė. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2000.
- Ališauskas 2012 = Vytautas Ališauskas. *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus*. Vilnius: Aidai, 2012.
- Ambrazas 1993 = Saulius Ambrazas. *Daiktavardžių darybos raida: Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vadiniai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- ATU = *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography*, based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson by Hans-Jörg Uther. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 2004. (Nurodoma tipo numeris)
- AufHR I–II = Theodor Aufrecht. *Die Hymen des Rigveda*, I–II. Berlin: Akademie Verlag, 1955. (Puslapių numeravimas ištisinis)
- Balys 1937 = Iš Mažosios Lietuvos tautosakos. Spaudai paruošė Dr. J. Balys. // *Tautosakos darbai*, III. Kaunas, 1937.
- Balys 1993 = Jonas Balys. *Lietuvių kalendorinės šventės: Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*. Vilnius: Mintis, 1993.
- Balys 1998 = Jonas Balys. *Raštai*, I. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- BDS = *Krišjāņa Barona Dainu skapis*: <<http://www.dainuskapis.lv>>.
- Becker 1995 = Udo Becker. *Simbolių žodynas*. Vilnius: Vaga, 1995.
- Beinorius 1999 = Buddhistinis bodhisattvos idealas: Šantidevos „Nušvitimo kelio vadovas“ (Šeštas skyrius: Pakantumo tobulybė). Iš sanskrito vertė Audrius Beinorius // *Liaudies kultūra*, 1999, Nr. 6.
- Beresnevičius 1997 = Gintaras Beresnevičius. *Religijotyros įvadas*. Vilnius: Aidai, 1997.
- Beresnevičius 2004 = Gintaras Beresnevičius. *Lietuvių religija ir mitologija*. Vilnius: Tyto alba, 2004.
- Biedermann 2002 = Hans Biedermann. *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius: Mintis, 2002.
- Boryś 2005 = Wiesław Boryś. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 2005.
- BRMŠ II = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II: XVI amžius. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- BsLP I–II = *Lietuviškos pasakos*. Surinko Jonas Basanavičius, I–II. Vilnius: Vaga, 2001–2003.
- BsR I = Jonas Basanavičius. *Raštai*, I: *Straipsniai ir studijos*. Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė Leonardas Sauka. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.
- BsRR = Jonas Basanavičius. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Vaga, 1970.
- Buck 1949 = Carl Darling Buck. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago: The University of Chicago Press, 1949.
- Buračas 1993 = Balys Buračas. *Lietuvos kaimo papročiai*. Parengė Albinas Degutis, Vidmantas Jankauskas, Vacys Milius. Vilnius: Mintis, 1993.
- Chevalier, Gheerbrant 1996 = Jean Chevalier, Alain Gheerbrant. *A Dictionary of Symbols*. London: Penguin Books, 1996.
- Coomaraswamy 1994 = Ananda K. Coomaraswamy. *A New Approach to the Vedas*. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1994.
- Derksen 2008 = Rick Derksen. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Brill, 2008.
- Dieveniškės 1968 = *Dieveniškės*. Vilnius: Vaga, 1968.
- DkR I–II = Simonas Daukantas. *Raštai*, I–II. Vilnius: Vaga, 1976.
- Dundulienė 1988 = Pranė Dundulienė. *Lietuvių liaudies kosmologija*. Vilnius: Mokslo, 1988.
- Dundulienė 1994 = Pranė Dundulienė. *Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje*. Kaunas: Šviesa, 1994.
- Dundulienė 2006 = Pranė Dundulienė. *Paukščiai senuosiuose lietuvių tikėjimuose ir mene*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
- Dzermantas 2009 = Aliaksiejus Dzermantas. Krivičiai: etnogenėzė ir istorija. // *Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 1.
- Eliade 1968 = Mircea Eliade. *Myths, Dreams, and Mysteries: The Encounter between Contemporary Faiths and Archaic Reality*. London and Glasgow: Collins, 1968.
- Eliade 1974 = Mircea Eliade. *Patterns in Comparative Religion*. New York–Scarborough: New American Library, 1974.
- Eliade 1977 = Mircea Eliade. *From Primitives to Zen: A Thematic Sourcebook of the History of Religions*. San Francisco–New York–etc.: Harper & Row, 1977.
- Elisonas 1931 = Jurgis Elisonas. Mūsų krašto ropliai (*reptilia*) lietuvių folkloro šviesoje. // *Mūsų tautosaka*, III. Kaunas, 1931.
- FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965. (Puslapių numeravimas ištisinis.)
- FW = *Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend*. Editor Maria Leach. New York: Funk & Wagnalls, 1949.
- Gervėčiai 1989 = *Gervėčiai*. Redaktorių kolegijos pirmininkas Norbertas Vėlius. Vilnius: Mintis, 1989.
- Gliwa 2004 = Bernd Gliwa. Baltiškieji pirties pavadinimai. // *Onomasiology Online*, t. 5, 2004 <www.onomasiology.de>.
- GrgLLM = *Menu mįslių keturgyslė: Lietuvių liaudies mįslės*. Paruošė K. Grigas. Vilnius: Vaga, 1970.
- HSD = *The Herder Symbol Dictionary: Symbols from Art, Archaeology, Mythology, Literature, and Religion*. Wilmette, Illinois: Chiron Publications, 1991 (1978).
- Jobs 1962 = Gertrude Jobs. *Dictionary of Mythology, Folklore, and Symbols*, I–II. New York: The Scarecrow Press, 1962. (Puslapių numeravimas ištisinis.)
- Johanson 2009 = Kristiina Johanson. The Changing Meaning of ‘Thunderbolts’. // *Folklore: Electronic Journal or Folklore*, t. 42. Estonian institute of Folklore, 2009. Prieiga: <<http://www.folklore.ee/folklore/vol42/johanson.pdf>>.
- Jonas 2001 = Hans Jonas. *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*. Boston: Beacon Press, 2001.
- Jung 1980 = Carl Gustav Jung. *Psychology and Alchemy*. Princeton: Princeton University Press, 1980.

- Kabašinskaitė 1998 = Birutė Kabašinskaitė. *Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir artimi reiškiniai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
- Kalevala 1986 = *Kalevala*. Vertė Justinas Marcinkevičius. Vilnius: Vaga, 1986.
- Klein 2003 = Ernest Klein. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam etc.: Elsevier, 2003.
- KrLEV I–II = Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I–II. Rīga: Avots, 1992.
- Lasickis 1969 = J. Lasickis. Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus. Vilnius, 1969.
- Laurinkienė 1990 = Nijolė Laurinkienė. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. Vilnius: Vaga, 1990.
- LHEŽ = Aleksandras Vanagas. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslo, 1981.
- LKŽ I, IX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I: A–B; IX: P–Pirktuvės. Vilnius: Mintis, 1968, 1973.
- LLD XX = *Lietuvių liaudies dainynas*, XX: *Kalendorinių apeigų dainos*, 1: *Advento–Kalėdų dainos*. Parengė Jurgita Ūsaitytė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.
- LM I–II = *Lietuvių mitologija*. Sudarė Norbertas Vėlius, I–II. Vilnius: Mintis, 1995–1997.
- LoLKŽ = Kazimieras Kuzavinis. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- LTs I = *Lietuvių tautosaka*, I: *Dainos*. Medžiagą paruošė V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius. Vilnius: Valsstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962.
- LTs V = *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- LTsU = *Lietuvių tautosaka, užrašyta 1944–1956*. Vyr. red. Kostas Korsakas. Vilnius: Valsstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.
- Malandra 1983 = William W. Malandra. *An Introduction to Ancient Iranian Religion: Readings from the Avesta and Achaemenid Inscriptions*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983.
- MrhKEWA III = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, III. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1976.
- MT II = *Mūsų tautosaka*. Red. prof. Krėvė-Mickevičius, II. Kaunas, 1930.
- Narbutas 1998 = Teodoras Narbutas. *Lietuvių tautos istorija*, I: *Lietuvių mitologija*. Vilnius: Mintis, 1998.
- PkIEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern–München: Francke Verlag, 1959.
- Razauskas 2011 = Dainius Razauskas-Daukintas. *Krosnis mitologijoje*. Vilnius: Aidai, 2011.
- Razauskas 2018 = Dainius Razauskas. *Vytis ir Gediminaičių stulpai simbolikos požiūriu*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018.
- RdhPU = *The Principal Upaniśads*. Edited with introduction, text, translation and notes by S. Radhakrishnan. India: HarperCollins, 2000.
- Rigveda 2004 = *Rig Veda*, a metrically restored text, edited by Barend A. van Nooten and Gary B. Holland, Harvard Oriental Series, vol. 50 = *Rigveda*. PDF edition by Keith Briggs, 2004 <www.keithbriggs.info/documents/rv.pdf>.
- SkardžiusRR I = Pranas Skardžius. *Rinktiniai raštai*, I: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- SkardžiusRR IV = Pranas Skardžius. *Rinktiniai raštai*, IV: *Moksliniai straipsniai ir studijos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
- SRP = *Pasaulinės literatūros biblioteka: Senovės Rytų poezija*. Vilnius: Vaga, 1991.
- ŠmLTT = *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārtojis Prof. P. Šmits. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941.
- Upaniśados 2013 = *Upaniśados*. Iš sanskrito vertė, įvadinį straipsnį ir paaiškinimus parašė Audrius Beinorius, mokslinis redaktorius Dainius Razauskas. Vilnius: Vaga, 2013.
- Watkins 1995 = Calvert Watkins. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York–Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Vernant 2000 = Jean-Pierre Vernant. *Pasaulis, dievai, žmonės: Mity interpretacijos*. Vilnius: Tyto alba, 2000.
- WHLEW II = *Lateinisches etymologisches Wörterbuch von A. Walde*. 3., neubearbeitete Auflage von J. B. Hoffmann, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1954.
- VtŽ = *Vietovardžių žodynas*. Sudarė Aldonas Pupkis ir kiti. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
- Zaehner 2003 = Robert Charles Zaehner. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. London–New York: Phoenix, 2003.
- Авеста 1998 = *Авеста в русских переводах (1861–1996)*. Составление, общая редакция, примечания и справочный раздел И. В. Рака. Санкт Петербург: Журнал «Нева»–Летний сад, 1998.
- АГ = *Античные гимны*. Составление и общая редакция А. А. Тахо-Годи. Москва: Издательство Московского университета, 1988.
- Архангельский 1854 = А. Архангельский. Село Давшино Ярославской губернии, Пошехонского уезда. Написано в феврале 1849 года. // *Этнографический сборник*, II. Санкт-Петербург, 1854.
- Афанасьев 1995 I = Александр Николаевич Афанасьев. *Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов*, I. Москва: Современный писатель, 1995.
- АФНРС I = *Народные русские сказки А. Н. Афанасьева*. Подготовка текста, предисловие и примечания В. Я. Проппа, I. Москва, 1958.
- Бойс 2003 = Мэри Бойс. *Зороастрийцы: верования и обычаи*. Санкт-Петербург: Азбука–классика–Петербургское Востоковедение, 2003.
- ВПИ = *Высек пламя Илмаринен: Антология финского фольклора*. Перевод с финского, составление, вступительная статья, комментарии Э. Г. Рахимовой. Москва: Прогресс, 2000.
- Грейвс 1999 I = Роберт Грейвс. *Мифы древней Греции*. Под редакцией и с предисловием А. Тахо-Годи, I. Москва: Прогресс-Традиция, 1999.

- ГТ = *Гермес Трисмегист и герметическая традиция Востока и Запада*. Составление, комментарии, переводы К. Богутского. Киев: Ирис–Москва: Алетейа, 2001.
- ДлПРН = *Пословицы русского народа: Сборник В. И. Даля*. Москва: Русский язык Медиа, 2004 (1862).
- Загадки 1968 = *Загадки*. Издание подготовила В. В. Митрофанова. Ленинград: Наука, 1968.
- ЗТ = *Зороастрийские тексты: Суждения духа разума (Дадастан-и меног-и храд), Сотворение основы (Бундахишн) и другие тексты*. Издание подготовлено О. М. Чунаковой. Москва: Восточная литература, 1997.
- Кёйпер 1986 = Францискус Бернардус Якобус Кёйпер. *Труды по ведийской мифологии*. Москва: Наука, 1986.
- Крапп 2000 = Эдвин К. Крапп. *Легенды и предания о солнце, луне, звездах и планетах*. Москва: Фаир-Пресс, 2000.
- Лебедев 1983 = Андрей Валентинович Лебедев. Демииург у Фалеса? (К реконструкции космогонии Фалеса Милетского). // *Текст: семантика и структура*. Москва: Наука, 1983.
- Лосев 1996 = Алексей Федорович Лосев. *Мифология греков и римлян*. Москва: Мысль, 1996.
- ЛП = *Легенды і паданні*. Складальнікі: М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі. 2-е выданне, дапоўненае і дапрацаванае. Мінск: Беларуская навука, 2005.
- Мелетинский 2000 = Елиазар Моисеевич Мелетинский. *Поэтика мифа*. Москва: Восточная литература, 2000.
- МНМ I–II = *Мифы народов мира: Энциклопедия*. Главный редактор А. С. Токарев, I–II. Москва: Советская энциклопедия, 1980–1982.
- НБ = «Народная Библия»: *Восточнославянские этиологические легенды*. Составление и комментарии О. В. Беловой. Москва: Индрик, 2004.
- НПБП II = *Полацкі этнаграфічны зборнік*, вып. 2: *Народная проза беларусаў Падзвіння*. Укладальнік У. А. Лобач, II. Наваполацк: Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, 2011.
- Потебня 2000 = Александр Афанасьевич Потебня. *Символ и миф в народной культуре: Собрание трудов*. Москва: Лабиринт, 2000.
- Рак 1998 = Иван Вадимович Рак. *Мифы древнего и раннесредневекового Ирана*. Москва: Журнал «Нева»–Летний сад, 1998.
- Ригведа I–III = *Ригведа*, I: *Мандалы I–IV*; II: *Мандалы V–VIII*; III: *Мандалы IX–X*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва: Наука, 1989–1999.
- СД I, V = *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*. Под редакцией Н. И. Толстого, I, V. Москва: Международные отношения, 1995, 2012.
- СдЗРН = *Загадки русского народа: Сборник загадок, вопросов, притч и задач*. Составил Д. Садовников. Санкт-Петербург, 1876.
- СМ = *Славянская мифология: Энциклопедический словарь*. Главный редактор Е. М. Мелетинский. Издание 2-е, исправленное и дополненное. Москва: Международные отношения, 2002.
- Тайлор 1989 = Эдуард Бурнетт Тайлор. *Первобытная культура*. Москва: Издательство политической литературы, 1989.
- Толстой 2003 = Никита Ильич Толстой. *Очерки славянского язычества*. Москва: Индрик, 2003.
- Топоров 1967 = Владимир Николаевич Топоров. К реконструкции мифа о мировом яйце (на материале русских сказок). // *Труды по знаковым системам*, III. Тарту: Тартуский государственный университет, 1967.
- Тресиддер 1999 = Джек Тресиддер. *Словарь символов*. Москва: Фаир-Пресс, 1999.
- Трубачев 1967 = Олег Николаевич Трубачев. Из славяно-иранских лексических отношений. // *Этимология 1965*. Москва: Наука, 1967.
- Успенский 1982 = Борис Андреевич Успенский. *Филологические разыскания в области славянских древностей: Реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского*. Москва: Изд-во Московского государственного университета, 1982.
- ФсЭСРЯ III = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, III. Санкт-Петербург: Азбука, 1996.
- ЭС = *Энциклопедия суеверий*. Составители: Э. и М. А. Рэффорд (английские суеверия); Е. Миненок (русские суеверия). Москва: Локид-миф, 2000.

THE PERŪNAS OF DAUKANTAS

Dainius RAZAUSKAS

The article examines the statement, often expressed by Simonas Daukantas, that the creator of the world in Lithuanian mythology was *Perkūnas*, the thunder god. The author called this deity *Perūnas*, because with his warmth he laid the world like an egg, in Lith. expressed by the word *perėti*. First, the relevant mythical context is presented – imagery that 1) the world was really created by *Perkūnas* and 2) that he created it through his fire, heat, or warmth; that 3) the world can be seen as an egg or as having hatched from an egg and, finally, that 4) *Perkūnas* is truly linked to the laying of eggs – he hatches bird eggs. This mythical context gave *Daukantas* the semantic basis to associate the name *Perkūnas*, and especially *Perūnas*, with the verb *perėti* (to hatch). For a strict linguistic association this is, of course, insufficient, although not entirely impossible. The link of *Daukantas'* *Perūnas* to the Slavic *Perun* is also discussed.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius,
E. paštas: liaudies.kultūra@lnkc.lt

Gauta 2018-08-20, įteikta spaudai 2018-10-16